

Co je teologie?

František Štěch

Ivaně k narozeninám

What is Theology? Today, it is often assumed that everybody knows what theology is. But we are taught by experience that these assumptions often vary in a considerable way. Disagreements in theological debates frequently result from deficient reflections concerning the meanings of theology. In order to avoid such problems, we need to ask the substantial theological questions again: What is theology? And how it is connected to real life? What do we do when we do theology? Seeking to respond, this text meditates about the possibilities and limits of defining theology. It asks if and in what sense it can be called “science”, and finally sketches theology as a holistic activity characteristic to all Christians instead of experts only. Each theology is auto/theobiography. Theology is the story of life which is not God-less, but where, instead, God has an indispensable place.

Keywords: Christianity, Theology, Definition, Science, Auto/theobiography

Pozvání přispět k souboru textů vycházejících u příležitosti oslavy životního jubilea jedné z nejvýraznějších osobností domácí teologie přišlo v době, kdy jsem byl opět konfrontován se základní otázkou: Co je teologie? Čemu se vlastně věnuji, když *dělám* teologii?

O teologii lze pojednat velmi široce, pro potřeby tohoto textu se však spokojíme s pohledem křesťanským. V akademickém prostředí, ale i v kontextu žitého křesťanství a jeho různých denominací či církví se vždy nějak předpokládá, že všichni mají jasno v tom, co teologie je. Zkušenost nás však učí, že se tyto předpoklady často velmi různí. Nedorozumění v konkrétních teologických diskusích, ekumenických i vnitro-denominačních, tak mohou pramenit z nedostatečné reflexe podstaty a významů teologie. Abychom se takových potíží vyvarovali, je nutné si stále znovu a znovu odpovídat na základní teologickou otázku: Co je teologie a jak se dotýká každodenního života? Díky takovému tázání lze vidět, že teologie je sama pro sebe otázkou. Je to s ní podobné jako s člověkem, který má podle Karla Rahnera schopnost sám sebe analyticky klást jako otázku, čímž dokáže základním způsobem sám sebe přesáhnout.¹ Teologie jako lidská aktivita tedy také přesahuje sebe samu, protože se sama ptá po svém původu

¹ Srov. KARL RAHNER, *Základy křesťanské víry*, Svitavy: Trinitas, 2002, s. 61.

a smyslu. Avšak je teologie jen lidskou aktivitou? Můžeme považovat za její zdroj jen člověka?

Teologie bývá obecně definována jako lidská víra, která se táže a na své otázky také hledá odpovědi. Slovy sv. Anselma, teologie je víra hledající porozumění (*fides quaerens intellectum*).² Teologie je vždy kontextuální i partikulární, vychází z konkrétní situace a zkušenosti, avšak zároveň usiluje o svou univerzalizaci. Je tomu tak proto, že tuší (a touží poznat) svůj univerzální základ. Přítomný text si klade za cíl tuto skutečnost znovu připomenout, postihnout rozličné odstíny teologie a upozornit na její bytostně ekumenický charakter. K dosažení těchto předsevzetí bude užitečné se postupně zamyslet nad možnostmi a limity definice teologie, nad tím, zda a v jakém smyslu je teologie vědou, a konečně se pokusit v závěru načrtnout teologii jako celostní – holistickou aktivitu, která je vlastní nejen odborníkům, ale všem věřícím křesťanům. Každá teologie je auto/theobiografií,³ je příběhem života konkrétního člověka, v konkrétním společensko-dějinném kontextu světa, života, který není Boha pustý, ale naopak, kde má Bůh své nezastupitelné místo. Isem toho názoru, že právě tento koncept má značný potenciál pro rozvoj ekumenické diskuse nad podstatou teologie, která je vždy, co do mnohosti svých odstínů, značně fragmentovaná, a přesto zůstává společným křesťanským dědictvím, každodenním úkolem, ale i společnou budoucností, neboť nás učí životu ve vztahu s tím, který je věčný.⁴

² Srov. např. STANLEY J. GRENZ – DAVID GURETZKI – CHERITH FEE NORDLING, *Pocket Dictionary of Theological Terms*, Downers Grove, IL: InterVarsity Press, 1999, s. 52. Jak ale upozorňuje např. Matthew L. Becker, Anselm s největší pravděpodobností vychází z Augustinova „Nesnaž se porozumět, abys uvěřil, ale věř, abys mohl porozumět.“ Srov. MATTHEW L. BECKER, *Fundamental Theology: A Protestant Perspective*, New York: Bloomsbury T&T Clark, 2015, s. 70.

³ PETE WARD, *Participation and Mediation: A Practical Theology for the Liquid Church*, London: SCM Press, 2008, s. 2–4.

⁴ Tomáš Halík, inspirovaný Nicolasem Lashem, v této souvislosti hovoří o „křesťanství po náboženství“, které bude školou víry, naděje a lásky. Srov. TOMÁŠ HALÍK, *Chci, abys byl*, Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2012, s. 11. Budoucnost náboženství vidí Halík v individuální, zodpovědné náboženskosti člověka, která se nebude uskutečňovat v institucionální formě náboženství či církve, ale ve společenstvích rozpoznávajících a interpretujících zjevení, hledajících porozumění své víře, naději a lásce. Zdá se tedy, že autorita zkušenosti v teologii střídá juridickou autoritu klerikální či hierarchické církve, která ztratila svou sílu a společenskou relevanci během procesu sekularizace. Srov. PHILIP JENKINS, *The Next Christendom: The Coming Of Global Christianity*, New York, NY: Oxford University Press, 2011, s. 10–11.

Jak definovat teologii?

Každý, kdo se ptá po významu slova teologie, narazí dříve či později na typicky slovníkové vysvětlení, že totiž termín teologie označuje „nauku o Bohu“ a vzniká složením řeckých slov „theós“ (bůh) a „logós“ (slovo), případně „lógia“ (výroky).⁵ Všeobecně se má také za to, že teologie patří do hájemství křesťanství. Původ tohoto slovního spojení však křesťanský není. Užívají jej již Plátón a Aristoteles ve snaze postihnout myšlení a mluvení o bozích.⁶ Velkým teologem předkřesťanského starověku byl pak také např. Marcus Terentius Varro, kterého Augustin ve svém díle *O obci Boží* označil za „nejučenějšího a nejbystřejšího ze všech Římanů.“⁷ S trochou upřesnění můžeme také mluvit o teologii židovské a islámské, jak to činí například známý propagátor teologického dialogu mezi monoteistickými náboženstvími abrahámovské tradice David Burrell.⁸

Teologie se však postupem času stala téměř výlučně doménou křesťanství, v jehož strukturách pevně zakotvila. Stalo se tak ale až ve středověku.⁹ Do té doby se slovo teologie vyskytuje spíše zřídka v patristické literatuře, aby povětšinou vyjádřilo kontrast mezi křesťanskou teologií a pohanskou mytologií.¹⁰ V biblické řečtině pak pojem teologie zcela schází.¹¹ Čistě lingvistické představení teologie je ale velmi kusé a pobízí k hlubšímu hledání. Není s podivem, že v dějinách bylo podáno bezpočet mnohdy dosti

⁵ Tento etymologický rozklad najdeme prakticky v každém „úvodu do teologie“. Např. DOMINIK DUKA, *Úvod do teologie*, Praha: Krystal OP, 1998, §28. Dále srov. např. FRANCIS S. FIORENZA, „Systematická teologie: úkol a metody“, in: FRANCIS S. FIORENZA – JOHN P. GALVIN, *Systematická teologie I: Římskokatolická perspektiva*, Brno, Praha: CDK, Vyšehrad, 1998, s. 16; ALISTER E. MCGRATH, *Christian Theology: An Introduction*, Malden, MA: Willey-Blackwell, 2011, s. 102; RICHARD J. PLANTINGA – THOMAS R. THOMPSON – MATTHEW D. LUNDBERG, *An Introduction to Christian Theology*, Cambridge: Cambridge University Press, 2014, s. 5; J. J. MUELLER (ed.), *Theological Foundations: Concepts and Methods for Understanding Christian Faith*, Winona, MN: Anselm Academic, 2011, s. 28.

⁶ Srov. IVANA NOBLE, *Po Božích stopách: Teologie jako interpretace náboženské zkušenosti*, Brno: CDK, 2004, s. 14–15.

⁷ JAN JÜPTNER, *Civilní náboženství: Nový pohled na to, na čem skutečně záleží*, Praha: Karolinum, 2013, s. 11.

⁸ Srov. DAVID B. BURRELL, *Towards a Jewish-Christian-Muslim Theology*, Malden, MA: Willey-Blackwell, 2011.

⁹ Srov. MCGRATH, *Christian Theology*, s. 102. Fiorenza ve svém pojednání o podstatě a původu teologie upřesňuje, že dnešní význam získal pojem teologie až ve 13. století. Zároveň má za to, že dnes se pojmu teologie užívá více méně pro označení lidského poznávání Boha. Srov. FIORENZA, „Systematická teologie: úkol a metody“, s. 16–17. Osobně si myslím, že právě toto přesvědčení teologii značně ochuzuje, a proto dále v textu navrhuji možnosti jak znovu objevit kořatost významu pojmu teologie.

¹⁰ Srov. MCGRATH, *Christian Theology*, s. 103.

¹¹ Srov. PLANTINGA – THOMPSON – LUNDBERG, *An Introduction to Christian Theology*, s. 5; NOBLE, *Po Božích stopách*, s. 15.

odlišných definic teologie. Lze tedy jen uvítat pokus českého teologa Karla Skalického¹² o jejich typologii.

Skalický neuvažuje o jedné všeobslhlé definici teologie, ale uvádí ve svém výčtu hned tři: *teocentrickou*, *antropocentrickou* a *teo-antropickou*.¹³ Všimá si totiž, že každá z jemu známých definic teologie zaujímá některou z uvedených perspektiv. Každá je určitým způsobem relevantní, ale rozhodnout, která z nich je nejpřesnější či nejlepší, by mohlo být ošidné. Skalického typologie se tedy vydává cestou dynamického chápání teologie, kterou je možné v „prvním přiblížení“¹⁴ vymezit jako:

1. vědu/vědění o Bohu (teocentrická)
2. vědu/vědění o víře člověka (antropocentrická)
3. vědu/vědění o zjevení Boha člověku (teo-antropická)

První definice představuje teologii jako snahu o zjištění všeho, co bychom se o Bohu mohli dozvědět. Hovoří dokonce o Bohu jako o předmětu naší intelektuální zvědavosti. Není divu, vždyt Bůh je mysterium, tajemství, které člověka odpradávná rozechvívá a fascinuje, přitahuje pozornost a stimuluje touhu po poznání. Druhá definice však tuto perspektivu mění. Středobodem jejího zájmu už není Bůh, ale víra člověka. Co se můžeme dozvědět o tom, který nás nekonečně přesahuje, který je vždy větší (*semper maior*), a tedy v konečném důsledku nepoznatelný? Je-li něco zkoumatelného, můžeme-li něco promyšlet, je to víra jako antropologický fenomén. Třetí Skalického perspektiva pak spojuje dvě předchozí a prezentuje je jako komplementární. Obě totiž postihují důležitý aspekt vztahu mezi osobním Bohem a člověkem jako osobou. Teologie je jednak svobodným činem Boha, který ve svém zjevení sděluje člověku sám sebe, ale také svobodným činem člověka, který na toto zjevení odpovídá.¹⁵ Čin, má-li být skutečně svobodný, musí být projevem vůle, též svobodné. Dalo by se tedy říci, že teologie ve třetí ze Skalickým zaujímaných perspektiv uvažuje o Bohu, který se ve své moci a skrze svou vůli zjevuje jako Láska a zve tím člověka do vztahu se sebou samým. Člověk pak na toto

¹² KAREL SKALICKÝ, „Současná křesťanská teologie, aneb pokus představit bohovědu přírodovědcům“, *Teologické studie*, 2002, roč. 3, č. 2, s. 33–42. Novější a zkrácená verze téhož textu byla otištěna také v časopise České křesťanské akademie „Universum“. KAREL SKALICKÝ, „Současná křesťanská teologie aneb Pokus stručně představit bohovědu“, *Universum*, 2004, roč. 14, č. 1, s. 14–19. V následujícím textu cituji ze starší, nezkrácené verze.

¹³ SKALICKÝ, „Současná křesťanská teologie“, s. 33.

¹⁴ Tamtéž.

¹⁵ Zjevení jako vzájemné setkání Boha a člověka na základě reciproční svobodné aktivity (zjevování se – přijímání/rozpoznávání zjevení) prezentuje např. Věřoucná konstituce o Božím zjevení II. vatikánského koncilu „*Dei Verbum*“ (DV). Srov. *Dokumenty II. vatikánského koncilu*, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002. Konstituce *Dei Verbum*. Zejména DV 2 a 6.

vyznání (L) lásky může odpovědět svou láskou, tedy přesněji tím, že svou moc napře pomocí vůle k Bohu, který je Láska.¹⁶ Teologie je tak definována teo-antropicky, je reflexí vztahu Boha s člověkem/lidstvem.

Podle Skalického je však možné opustit mělčinu teologie uvažované v genitivu objektivním (věda/vědění o něčem) a ponořit se do větší hlubiny. Pravý význam pojmu teologie totiž zůstává již ze své (mysterijní) podstaty obestřen tajemstvím. Skalický píše: „V druhém přiblížení lze říci, že teologie není jenom věda o něčem, ale též (a snad i přednostně) vědění-věda něčeho. Tento genitiv už není jen genitiv objektivní (o něčem), ale genitiv subjektivní v tom smyslu, že Bůh, víra a zjevení nejsou jen objekty vědy, ale jejími subjekty.“¹⁷ Ve světle této „jazykové“ změny můžeme zahlédnout další významy. Teologie tak může být také definována (v genitivu subjektivním) jako:

1. věda/vědění Boha
2. věda/vědění víry člověka
3. věda/vědění zjevení Boha člověku.

Ve smyslu první definice tak můžeme hovořit o Bohu, který má skrze své Slovo (*Theou Logos*), které sám v sobě plodí, myslí a vyslovuje, poznání o sobě samém. Bůh vyslovuje sám sebe, říká své jméno, zjevuje se jako ten, který svobodně určuje nejen své vlastní bytí, ale i vše, co z jeho moci, vůle a lásky existuje. Z křesťanské perspektivy je prvním a nejzásadnějším Božím slovem Ježíš Kristus, Bůh Syn, preexistující Logos prologu Janova evangelia, Slovo Boha, skrze které Bůh vyslovuje pravdu o sobě samém, skrze které Bůh vyslovuje sám sebe, ukazuje, kým je, zjevuje sobě i celému stvoření sebe sama. Skrze Ježíše Krista, s ním a v něm má sám Bůh nejen sebepoznání, ale i sebe-vědomí a otevírá se společenství s člověkem. Odpoví-li člověk kladně na tuto výzvu, stává se jeho život také teologií. Slovo Boha se objevuje v lidském slově o Bohu. Již nyní můžeme vidět, jak zásadním způsobem souvisí „mělké“ významy slova teologie s „hlubokými“. I z mělčiny lze spatřit hlubinu. Ještě zbývá dodat, že teologickým způsobem existuje také celé stvoření, neboť je voláno k bytí tímto Božím „slovem“, které je zároveň i (stvořitelským) „činem“. Za teologii tak v širším slova smyslu můžeme považovat i veškerou existenci, neboť vše, co je, svým způsobem oslavuje Boha stvořitele. Tuto hlubokou intuici vyjadřují například některé žalmy (Ž 69, 35; 148, 7; 150, 6) či Zpěv tří mládenců v ohnivě peci z třetí kapitoly knihy proroka Daniela.¹⁸ V moderním myšlení

¹⁶ Srov. FRANTIŠEK ŠTĚCH, „Láska jako srdce teologie“, *Caritas et veritas*, 2011, roč. 1, č. 1, s. 24–29.

¹⁷ SKALICKÝ, „Současná křesťanská teologie“, s. 33.

¹⁸ Uvedený text je řazen mezi apokryfy a známe jej až z řecké Vulgáty či Jeronýmovy Septuaginty.

upozornil na teologickou existenci universa např. Pierre Teilhard de Chardin.

Užití genitivu objektivního v případě druhé definice odhaluje skutečnost, že jako teologii můžeme také označit vědění pocházející z transcendentální složky lidské víry. Křesťanskou víru tak můžeme chápat „jako nadpřirozený dar, tedy ne jen jako rozhodnutí, postoj či aktivitu člověka. Na rovině víry totiž dochází k vlastní, reflektované interakci stvoření se svým stvořitelem, a to právě na úrovni jejich láskyplného vztahu, který může vést až k vzájemné jednotě (1 Kor 6,17).“¹⁹ Víra je zde zdůrazněna jako subjekt, který tajemně usiluje o své sebepochopení. Sama je skutečnou *fides quaerens intellectum*, ale zároveň chce být také dobrovolně a s vděčností přijata. Teologie je však také věda/vědění zjevení, které se samo ve své subjektivní formě prosazuje v nitru člověka (i vně) a vybízí k pochopení, následování, ke vztahu. Zjevení je totiž sám Zjevovatel, vtělený, umučený i zmrtvýchvstalý Ježíš Kristus, v němž se zjevuje láska, láska Boží i láska lidská.²⁰

Křesťanskou teologii můžeme tedy definovat rozličnými způsoby. Základními koordináty však vždy jsou Bůh, člověk a jejich vztah. Teologie se uskutečňuje mezi lidským a božím. Bůh se ukazuje v lidských životech jako zjevující se Bůh (*Deus revelatus*), ale také jako Bůh skrytý (*Deus absconditus*), dává se poznat, ale stále zůstává tajemstvím. Může být ale takový Bůh předmětem našeho odborného zájmu? Může být teologie vědou?

Je teologie vědou?

Abychom mohli na uvedené otázky odpovědět, musíme vztažnou dvojici Bůh – člověk rozšířit o třetí veličinu, a tou je svět.²¹ Žádný vztah se neodehrává v absolutním vakuu, vztah potřebuje vždy svůj kontext. Právě v něm se může plně rozvinout a právě v něm je možné jej uchopit. Kvalita vztahu je pro vnějšího pozorovatele obtížně měřitelná, nicméně lze na ni usuzovat z toho, jak se k sobě i k okolí (k prostředí, v němž žijí) chovají ti, kdo jej mezi sebou mají. Každý vztah se projevuje v prostředí, v němž se uskutečňuje. Zahrada těch, kteří se mají rádi, kvete a je krásná, protože na ní společně pracují. Zahrada těch, kdo se sváří, zarůstá plevelem a ovoce stromů nikdo neskřízí. Vztahy a jejich kvalita se projevují ve svých kon-

¹⁹ ŠTĚCH, „Láska jako srdce teologie“, s. 26.

²⁰ Srov. JOSEF ZVĚŘINA, *Teologie Agapé I*, Praha: Scriptum, 1992, s. 79.

²¹ Skalický má za to, že „vymezení křesťanské teologie se dá znázornit symbolem Davidovy hvězdy, v níž trojúhelník veličin (Bůh, člověk, svět) je překryt a tím udržován jak ve své dějinné stabilitě, tak ve svém eschatologickém dynamismu trojúhelníkem vztahů (stvoření, zjevení, vykoupení)“. SKALICKÝ, „Současná křesťanská teologie“, s. 41.

krétních kontextech. Kontextem teologie pojímané jako vztah svobodných osob (Bůh-člověk) je „zahrada“ světa a jeho dějiny. Teologie tak může být vědou o setkání Boha s člověkem ve světě. Teologie může být akademickou disciplínou o vztažnosti Bůh – člověk – svět, musí však přijmout, že nejmenší odstíny těchto vztahů jí zůstanou vždy skryté, neboť nejsou a ani nemohou být v čistě racionálním diskurzu postižitelné. Teologie má tedy na jednu stranu svůj předmět,²² opírá se o lidské, rozumové uvažování, ale tím se rozhodně nevyčerpává, neboť je i vztahem svobodných bytostí, žije v intimních zákoutích srdcí jako víra, naděje a láska.

Někteří mají za to, že teologie je vědou, pokud „zřetelně označí svá východiska a prokáže se kontrolovatelným, a tím i v principu napadnutelným myšlenkovým postupem“.²³ Takové přesvědčení se v průběhu dějin prosadilo zejména díky tomu, že teologie musela obhajovat svou vědeckost proti pozitivismu přírodních věd i osvícenské kritice toho, že látku pro své reflexe čerpá z víry. I v průběhu 20. století pokračovala teologie v dokazování své vědeckosti a dlužno dodat, že se jí to vcelku úspěšně podařilo. Například domácí autorská dvojice Gallus a Macek má za to, že teologie vědou nepochybně je. „Její východiska mohou být ostatním těžko srozumitelná, avšak její dedukce a argumentace vědecké v moderním slova smyslu jsou“,²⁴ tvrdí Macek a Gallus dodává, že teologie „podléhá všem zákonitostem logického a vědeckého diskurzu“.²⁵ Zdá se tedy, že dnes již jen málokdo pochybuje o tom, že by teologie nebyla vědou.²⁶ Nestala se ale vědou až přesřilíš?

Snaha o prokázání vědeckosti tváří v tvář ostatním formálním, přírodním i interpretačním²⁷ vědám a důraz na akademičnost přivedl teologii

²² Hovořit o „předmětu“ teologie je velice problematické. Zvláště proto, že Bůh je osobou, tedy ne věcí. Když pak křesťané vyznávají svou víru v Boha, nevyznávají víru v něco, ale víru v někoho. Proto přijímám Pospíšilovu tezi o tom, že v teologii je lépe mluvit o jejím „hlavním zájmu“, spíše než o „předmětu.“ Srov. CTIRAD VÁCLAV POSPÍŠIL, *Hermeneutika mystéria: Struktury myšlení v dogmatické teologii*, Praha, Kostelní Vydří: Krystal OP, Karmelitánské nakladatelství, s. 20. Ivana Noble je dokonce přesvědčena, že „Boha není možné poznat na základě předmětného vztahu.“ NOBLE, *Po Božích stopách*, s. 14.

²³ TOMÁŠ MACHULA, „Teologie jako věda?“, in: PETR GALLUS – PETR MACEK (eds.), *Teologická věda a vědecká teologie*, Brno: CDK, 2006, s. 47.

²⁴ PETR MACEK, „Teologie mezi vědami“, in: PETR GALLUS – PETR MACEK (eds.), *Teologie jako věda. Dvě perspektivy*, Brno: CDK, 2007, s. 201.

²⁵ PETR GALLUS, „Orientující teologie“, in: PETR GALLUS – PETR MACEK (eds.), *Teologie jako věda. Dvě perspektivy*, Brno: CDK, 2007, s. 80.

²⁶ S výjimkou „opravdových“ ateistů, jako je v našem prostředí např. Otakar A. Funda. Srov. OTAKAR A. FUNDA, „Je teologie vědou?“, *Acta Filosofické fakulty Západočeské university v Plzni*, 2011, roč. 3, č. 1, s. 105–135. V uvedené studii Funda odmítá to, že by teologie byla vědou, a považuje ji za jistý druh poesie.

²⁷ Takto rozděluje současně vědy Ctirad V. Pospíšil, přičemž teologii řadí mezi vědy interpretační (či kulturní). Ty podle něj vycházejí vždy z nějakých předpokladů, které

do jakési pasti vědeckosti. Teologie se stala poněkud esoterickou záležitostí akademiků a často ji píšou jen vědci pro vědce.²⁸ Nutno také přiznat, že většině věřících křesťanů (o těch, kdo nejsou křesťané, ani nemluvě) připadá odborná teologie nesrozumitelná, nepřístupná, nudná, a mnohdy dokonce potouchlá. Některé teologické knihy se i přesto těší u čtenářů značné oblibě, avšak akademické prostředí je zhusta odmítá jako „nevědecké“. Poměrně často se také setkávám s názorem, že akademickou teologii ani nepotřebujeme. Čím to je? Je to nepochopením? Nepochotou veřejnosti zabývat se obtížnými texty? Je to tím, že všeobecně lidé dnes „nechtou“? Možná ale chyba není na straně „publika“, možná je chyba na straně odborné teologie, možná je čas znovu přehodnotit způsob, jakým se vyjadřuje. Možná akademickou teologii, tak jak se dnes píše a publikuje, opravdu nikdo nepotřebuje. Možná teologie není jen univerzitní bádání a psaní teologických textů. Možná musí teologie znovu zdůraznit to, že není jen prezentací svých vlastních obsahů (obsahů křesťanské víry), ale spíše procesem, aktivitou.²⁹ Možná se musíme znovu zeptat: „Co je teologie? Jak dělat teologii?“

Někteří autoři si v této souvislosti uvědomují důležitost návratu teologie od exkluzivní skupiny studovaných odborníků zpět mezi všechny křesťany, do středu křesťanských komunit. Při tom však nezpochybňují důležitost vědeckého diskurzu.³⁰ Vedle akademické teologie ale uvažují i o teologii laické (*lay theology*),³¹ žité (*lived theology*),³² každodenní (*eve-*

považují za základ svého uvažování. Teologie je tak vědou nikoliv ve smyslu formálním či přírodovědném, ale právě ve smyslu kulturním či interpretačním. Teologie je tedy vědou, která vykládá svět z křesťanské perspektivy. Srov. POSPÍŠIL, *Hermeneutika mystéria*, s. 138–144.

²⁸ Srov. THEODORE J. WHAPHAM, „Foreword“, in: JONATHAN C. ROACH – GRICEL DOMINGUEZ, *Expressing Theology: A Guide to Write Theology that Readers Want to Read*, Eugene, OR: Cascade Books, 2015, s. 8.

²⁹ Srov. STEPHEN B. BEVANS, *An Introduction to Theology in Global Perspective*, New York, NY: Orbis Books, 2009, s. 1.

³⁰ To si uvědomuje Ivana Noble, když píše: „Teologie není vědou ve smyslu přírodních věd. Ale to neznamená, že není vědou vůbec.“ Vědeckost teologie podle ní spočívá v její adekvátnosti vůči jejímu „předmětu“ i vůči jejím adresátům (publiku). NOBLE, *Po Božích stopách*, s. 26. Skalický pak v této souvislosti nehovoří o adekvátnosti, ale o „vytyčení hranic přijatelnosti“ teologie, přičemž má, dle mého soudu, na mysli to samé. SKALICKÝ, „Současná křesťanská teologie“, s. 41. V návaznosti pak můžeme vědeckost teologie popsat jako snahu o hledání správných vztahů (přijatelných a adekvátních) mezi Bohem, člověkem/lidmi a světem.

³¹ Srov. THOMAS HOEBEL, *Laity and Participation: A Theology of Being the Church*, Bern: Peter Lang, 2006.

³² Srov. CARRIE DOEHRING, *The Practice of Pastoral Care: A Postmodern Approach*, Louisville, KY: Westminster John Knox Press, 2015.

ryday theology)³³ či běžné (*ordinary thelogy*).³⁴ Všechny uvedené přístupy považují teologii za nedílnou součást každodenního života a navrhují, aby opustila svou urputnou snahu o vědeckost a vrátila do centra svého zájmu lidskou zkušenost setkání s Bohem, s druhým člověkem i se světem. Především ale také zájem o sdílení takových zkušeností. Akademický způsob teologie totiž vyrůstá z teologie lidové a také se po jejím boku rozvíjí. „Teologie začíná, když osoba usiluje o porozumění své životní cestě a zjišťuje, že má-li být (*toto porozumění*) úplné, musí zahrnovat též duchovní rozměr, ba co víc, že tento duchovní rozměr je zdrojem života pro všechny ostatní oblasti naší existence.“³⁵ Navíc, jak podotýká Hans-Peter Geiser: „Nevím o žádném obecně přijímaném pravidle, které by jednoznačně říkalo, jak má akademická teologie vypadat.“³⁶ Běžná teologie i ta akademická se tak mohou vzájemně prolínat, inspirovat a spoluutvářet. Teologie se může stát způsobem života, který zahrnuje racionální i duchovní dimenzi, teoretické reflexe stejně tak jako praktické aktivity. Teologie je víc než jen věda či vědění. Kdyby byla teologie jen vědění bez lásky nebo jen věda bez praktických přesahů či motivace ke každodenní konverzi, byla by jen mrtvou ortodoxií. Teologie, má-li být živá, musí v sobě sjednocovat ortodoxii s ortopraxí.³⁷

Vědeckost teologie musí být zachována. Má-li však zůstat aktuální, má-li se dotýkat srdcí lidí, má-li být krásná, přesvědčivá, angažovaná,³⁸ srozumitelná a existenciálně relevantní,³⁹ nesmí být jen vědou, musí překonat jednostranný důraz na svou akademičnost a vejít v těsný kontakt

³³ Srov. KEVIN J. VANHOOPER – CHARLES A. ANDERSON – MICHAEL J. SLEASMAN, *Everyday Theology: How to Read Cultural Texts and Interpret Trends*, Grand Rapids, MI: Baker Academic, 2007.

³⁴ Srov. JEFF ASTLEY, *Ordinary Theology: Looking, Listening, and Learning in Theology*, Burlington, VT: Ashgate, 2002.

³⁵ IVANA NOBLE, *Tracking God: An Ecumenical Fundamental Theology*, Eugene, OR: Wipf & Stock, 2010, s. 235.

³⁶ HANS-PETER GEISER, *The Community of the Weak: Social Postmodernism in Theological Reflections on Power and Powerlessness in North America*, Eugene, OR: Wipf & Stock, 2013, s. 438.

³⁷ Srov. NOBLE, *Po Božích stopách*, s. 15. Domnívám se, že teologii můžeme v tomto ohledu také nazvat (spolu s Vladimírem Boublíkem) „vědou lásky“. „Scientia caritatis – nestačí pouze vědět, že láska je hezká věc, pět ódy na ni, vyslovovat sladce její jméno. To konečně nikdo nepopírá. Ale vědět, kde mohu zapůsobit svou láskou, kde ji mohu uplatnit. Hledat příležitosti, kde bych mohl projevit svou lásku k bližnímu, ke každému bez výjimky. Milovat – ne slovy, ale skutky. Milovat – ne jen čekat, ale hledat příležitost k projevu lásky.“ VLADIMÍR BOUBLÍK, *Duchovní deník*, Olomouc: Refugium, 2010, s. 125.

³⁸ Srov. JONATHAN C. ROACH – GRICEL DOMINGUEZ, *Expressing Theology: A Guide to Write Theology That Readers Want to Read*, Eugene, OR: Cascade Books, 2015, s. 19–22.

³⁹ Srov. ŠTEFAN ŠTOFANÍK, „Popularization and Autobiography: Towards an Accessible Theology“, *Acta Universitatis Carolinae Theologica* 2014, roč. 4, č. 1, s. 68.

se světem. Jedině v něm je teologie uchopitelná jako interpretační věda. Jedině v jeho prostředí je schopna reflektovat předivo příběhů, setkání a vztahů lidí s Bohem. Plodem rozumu, nebo chcete-li racionální vědy, totiž může být jen hypotéza Boha, idea Boha může vzniknout až na rovině žité víry. „Hledáme-li smysl lidského přebývání ve světě, a tedy i smysl tohoto světa, je potřeba opustit hypotézu Boha a najít odvahu vstoupit do vztahu s ním.“⁴⁰ Pozornost pro zkušenost a její sdílení, cit pro vztah, ale také reflexivní metoda a rozumové uvažování musí v současné teologii opět srůst v jedno. Teologie se musí vrátit sama k sobě, ke své pravé podstatě, ke košatosti svých významů. Snad bychom takovou proměnu odborné teologie mohli analogicky k tzv. teologickému obratu ve francouzské filosofii nazvat teologickým obratem v teologii. Teologie nejsou jen manuály jednotlivých traktátů systematické teologie. Teologie se nedá dělit na teoretickou a praktickou. To jsou jen některé z možných způsobů teologie a jejich oddělování a rozlišování je jen technické. Teologický obrat v teologii se musí pokusit setřít tato tradiční rozdělení, musí se pokusit o holistickou – celostní teologii. Všechny části teologické reflexe našeho života mohou být setkány do barevného goblénu žité teologie. I akademici musí praktikovat teologii, ne jen o ní psát.⁴¹ Žít teologicky či teologii praktikovat znamená vidět naše životy ve světle písma, církevní tradice, ale (a snad především) i ve světle zkušeností víry, naděje a lásky, i ve světle zkušeností Božího zjevení. Žít teologicky znamená vyprávět svůj život jako auto/theobiografii.

Teologie jako auto/theobiografie

Zatím jsme měli možnost vidět, že nelze podat vyčerpávající definici teologie a nelze ani tvrdit, že teologie je jen vědou (nebo že jí vůbec není). Jestli lze o teologii něco prohlásit, tak to, že je způsobem života, je reflektovaným vyprávěním životního příběhu člověka, který žije ve vztahu s jinými lidmi, se svým životním prostředím (se světem) a s Bohem. Teologie je zásadně autobiografická a tím vždy i určitým způsobem zakotvená ve všech zmíněných vztazích. V roce 2008 mi v jednom z osobních dopisů kardinál Avery Dulles napsal: „Předtím, než jsem teologem, jsem křesťanem a katolíkem. Teologie je uskutečňování víry, teologie předpokládá víru. Jako přemýšlivý věřící si kladu otázky stran obsahu, základů a implikací své

⁴⁰ FRANTIŠEK ŠTĚCH, „Fundamentální teologie a křesťanská identita“, in: FRANTIŠEK ŠTĚCH – ROMAN MÍČKA (eds.), *Církev a společnost: Karlovi Skalickému k 80. narozeninám*, České Budějovice: Teologická fakulta Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích, 2014, s. 30.

⁴¹ ROACH – DOMINGUEZ, *Expressing Theology*, s. 17.

víry.⁴² Osobní příběh je tedy pro každou teologii velmi důležitý. Štefan Štofanič má za to, že právě autobiografie činí vědeckou práci teologů přístupnou široké veřejnosti⁴³ a navrhuje vyprávění jako nový styl pro psaní současné odborné teologie. K podobným závěrům dochází také Hans-Peter Geiser, když říká: „Nová témata, nové debaty, nové odkazy a nové souputníci z řad společenských věd, kulturních studií, etnografie či teorie hudby a umění přispěli k odlišnému vzezření a stylu (teologie), který nemusí být tradičním akademickým kruhům srozumitelný. A přesto vše nachází svůj společný střed v teologii jako autobiografii.“⁴⁴ Myslím, že je tomu tak proto, že příběh teologie není jen osobním příběhem, ale má svůj společenský rozměr. Je součástí daleko rozsáhlejšího příběhu, příběhu Bible, příběhu Starého a Nového zákona. Příběh teologie je příběhem víry, naděje a lásky lidí prožívajících své radosti i strasti ve světě. Příběh teologie je ale také příběhem Boha, který víru, naději a lásku podněcuje, sám je jejich zdrojem a sám člověka miluje. Teologie tedy není jen autobiografií, ale spíše auto/theobiografií, příběhem lidského života vztaženého k Bohu a příběhem Boha vztaženého k člověku.

Termín „auto/theografie“ není novinkou. V teologii jej zavádí Pete Ward, aby popsal svou teologickou metodu, která stojí na principu reflexivity. „Reflexivita je záměrná a ukázněná forma reflexe toho, jak osobní, společenské a kulturní kontexty badatele nejenže ovlivňují to, co je zkoumáno (...), ale také způsob, jakým je výzkum prováděn.“⁴⁵ Reflexivita však není rezervována jen akademikům. Obecně totiž označuje proces, kdy se člověk vztahuje sám k sobě, přemýšlí o svých zkušenostech, o tom, co prožil a na základě takového procesu pak činí další rozhodnutí a upravuje svou životní praxi. Ward zdůrazňuje, že reflexivní metoda může teologii pomoci lépe aplikovat její teorie na konkrétní kontexty a tím být srozumitelnější a užitečnější.⁴⁶ Reflexivita jako metoda je založena na autobiografii a hovoříme-li o autobiografii křesťanského života, je nasnadě, že Bůh bude mít v takovém příběhu svou zřetelnou úlohu. Auto/theografie je tedy formou reflexivity adaptované pro potřeby teologie. Auto/theografie umožňuje lépe provázat teologické teorie s konkrétní praxí a kontextem. Je meditací, rozmyšlením nad životem, který je Bohu a člověku společný. „Nežiji už já, ale žije ve mně Kristus,“ říká sv. Pavel (Gal. 2,20). Tato jednota však není totožná s prostým sjednocením, kdy větší subjekt jaksi vstřebá či

⁴² FRANTIŠEK ŠTĚCH, *Tu se jim otevřely oči: Zjevení, víra a církev v teologii kardinála Avery Dullese, SJ*, Olomouc: Refugium, 2011, s. 14.

⁴³ Srov. ŠTOFANIČ, „Popularization And Autobiography“, s. 72.

⁴⁴ GEISER, *The Community of the Weak*, s. 437–438.

⁴⁵ WARD, *Participation and Mediation*, s. 3.

⁴⁶ Tamtéž, s. 2–3.

pohlí ten menší nebo slabší.⁴⁷ Jednota, o které mluví apoštol Pavel, spočívá v neoddělitelnosti, ale rozlišitelnosti Boha, člověka a světa.

Auto/theobiografii tak můžeme považovat za relevantní teologickou metodu,⁴⁸ neboť se formuje v průběhu života, v procesu utváření teologie. Teologie se tvoří z přítomné chvíle, avšak její metoda se formuje během reflexivních momentů, během chvil, kdy teologové ustávají ve své činnosti a přemítají o tajemstvích života ve světě, s lidmi a s Bohem. „(...) teologická metoda je tak trochu znovu-promýšlení (*after-thought*). Je to přestávka, kterou si uděláte po práci, je to způsob, jak dobijíte svůj teologický motor, je to úsilí, které vyvíjíte, abyste znovu naplánovali svůj teologický kurz. Metoda nepřijde na začátku vašeho teologického počínání. Nedefinujete a neomezujete – není-li definování již omezování? – co byste měli dělat ještě předtím, než začnete.“⁴⁹ Auto/theobiografie není vyprávění, které by si předem stanovilo svou cestu i cíl, ale odvíjí se tím, jak je vyprávěno. Není to jen konkrétní teologická metoda, ale spíše teologický způsob života, neboť každá křesťanská teologie je ozvěnou meziosobního setkání lidské osoby / lidských osob s osobním (Trojjediným) Bohem. Je to setkání mého příběhu s božím, přičemž „já“ v mém příběhu není nikdy osamoceno, ale spíše uskutečňováno ve společenství s jinými „já“ ve světě. Můj příběh tak není nikdy jen můj, je to také příběh ostatních lidí, světa i Boha. Nizozemský teolog Edward Schillebeeckx to vyjádřil velmi přesně, když jednu ze svých knih nazval *Lidé jako Boží příběh*.⁵⁰ Podle něj jsou lidé slova, kterými Bůh vypráví svůj příběh. Jestliže je tomu tak, může být teologie něco jiného než vyprávění příběhů?⁵¹ Auto/theobiografická teologie není jen studium a kritická reflexe pramenů křesťanské víry, je to také procházka krajinou, mytí nádobí, pomoc bližnímu, vodění dětí do školy, modlitba, sekání dřeva na zimu, radost z příchodu jara, pohlazení partnera, společná večere s přáteli, návštěva koncertu či vynášení odpadkového koše.

Shora v textu jsem uvedl, že teologie má být krásná, přesvědčivá, angažovaná, srozumitelná a existenciálně relevantní. Teologie však má být především pravdivá. Bude-li pravdivým vyprávěním člověka o Bohu, bude i vše ostatní. Pravdivost teologie spočívá v její autenticitě, a proto se domnívám, že i náš život se musí stát teologií a teologie naším životem.

⁴⁷ Srov. SKALICKÝ, „Současná křesťanská teologie“, s. 41.

⁴⁸ Jedním z prvních, kdo uvažoval o biografii jako metodě teologie, byl James William McClendon mladší. Srov. JAMES WILLIAM MCCLENDON, JR. *Biography as Theology? How Lifestories Can Remake Today's Theology*, Nashville, TN: Abingdon Press, 1974.

⁴⁹ Srov. CHOAN-SENG SONG, „Five Stages Toward Christian Theology In The Multicultural World“, in: PETER C. PHAN – JUNG Y. LEE (eds.), *Journeys at the Margin: Toward an Autobiographical Theology in American-Asian Perspective*, Collegeville, MN: Liturgical Press, 1999, s. 2.

⁵⁰ EDWARD SCHILLEBEECKX, *Lidé jako Boží příběh*, Brno: CDK, 2008.

⁵¹ SONG, „Five Stages Toward Christian Theology In The Multicultural World“, s. 3.

Teologie se může stát pravdivou, protože prvním teologem je Bůh, který říká pravdu o sobě, o světě i o nás a k účasti na této pravdě nás také, skrze svého Syna, který je cesta, pravda i život (Jan 14,6), zve. Můžeme tedy shrnout, že teologie je volání Boha a člověka, které se nese světem. „Člověče“! „Bože“! Ti dva se hledají, kráčí k sobě, až jednou, snad, padnou si do náruče a nebude už Bůh a člověk oddělen, ale bude Bůh a člověk jedno (Jan 17,21–22) v pevném objetí, Bůh a člověk ve svobodě osobního bytí rozlišitelný, ale v rozhodnutí vůle a v milosti lásky nerozdělitelný. K tomu ukazuje, tomu nás učí a toto také svým bytím ztělesňuje pro křesťany všech vyznání Ježíš Kristus – vtělené a zmrtvýchvstalé Boží Slovo, vtělená a zmrtvýchvstalá „Theo-Logie“.